

การวิจัยเชิงคุณภาพ

การเรียนรู้จากงานประจำ

สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ
Society and Health Institute

โกมาตร จิ่งเสถียรทรัพย์ สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ

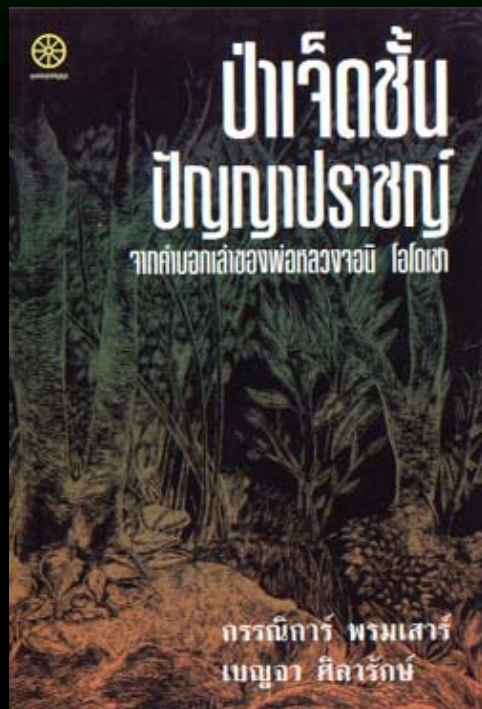

สร้างเครือข่ายการเรียนรู้และวิจัยสุขภาพสังคม

พอตีจอนิ โอโดเชา

ปราชญ์ชาวปกากะญอ

“ชีวิตเป็นสิ่งมหัศจรรย์...”

Only Living Beings

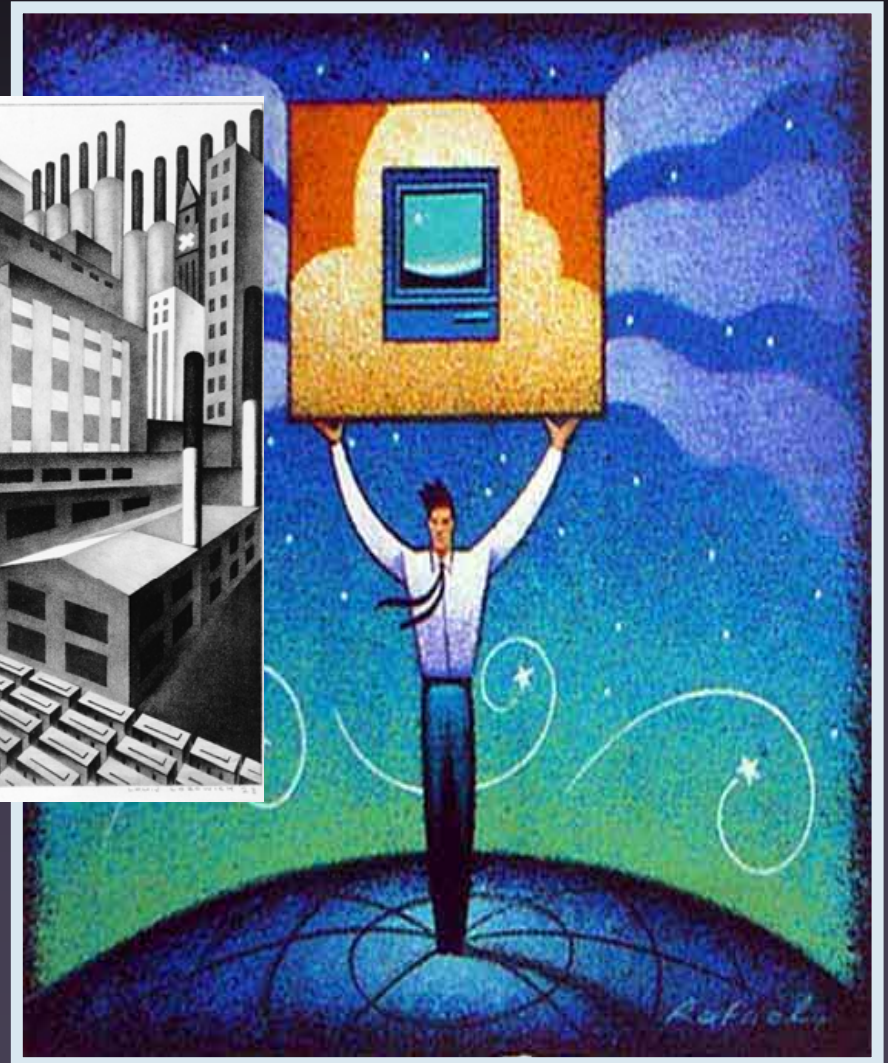
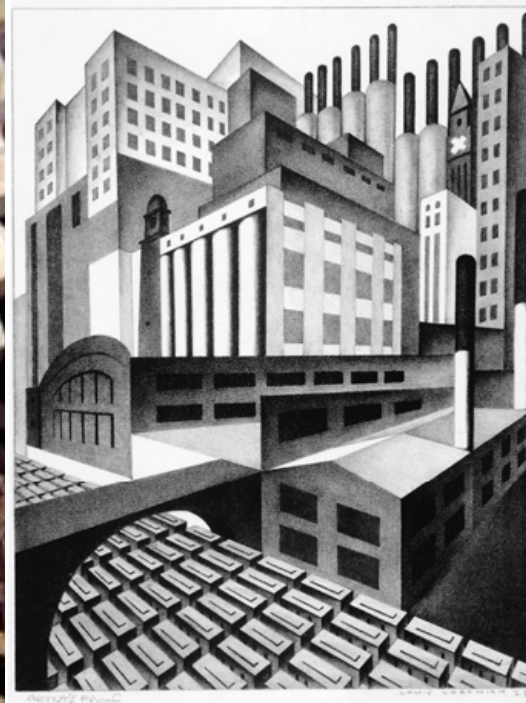
องค์กรที่เป็นเด รื่องจักรกล ทำห้ดับกลายเป็นเด รื่องยนต์กลไกไร้ความรู้สึก

- แบ่งงานแยกย่อยขาดความเชื่อมโยง
- งานที่ทำไม่มีคุณค่าหรือความหมายต่อชีวิต
  - ให้ทำงานโดยไม่ให้คิด ไม่ต้องรู้สึก
- ทำสิ่งเดียว หน้าที่เดียวซ้ำ ๆ และทำเฉพาะงานของตนเอง

Knowledge Industry

ระบบอุตสาหกรรมความรู้

วิจัยเพื่ออะไร

- สร้างความรู้
**KNOWLEDGE
GENERATING TOOL**

- พัฒนาคน
EDUCATIONAL TOOL

- เพิ่มพลัง
EMPOWERING TOOL

การวิจัยเป็นปฏิบัติการทางสังคม

วิจัยคืออะไร

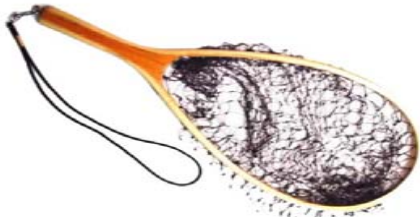
- การลองผิดลองถูก
- การวิจัยกับการค้นคว้า
- ธรรมชาติ
- การวิจัยกับการเล่าต่อ

Systematic inquiry for new knowledge
การแสวงหาความรู้ใหม่อย่างเป็นระบบ

อะไรคือความรู้

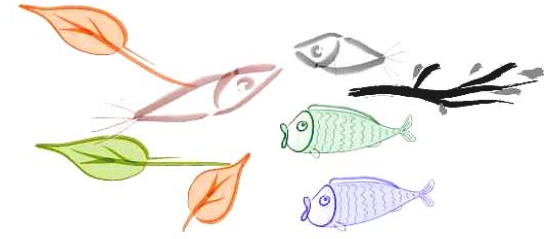
- **Cognitive vs. embodied knowledge**
  - **Intuition and intellectual**
  - **Knowing and realization**
- **Knowing how, knowing what & knowing why**
  - **Knowing and verbalization**
- **Universal reality and particular truth**
  - **Knowledge and wisdom**

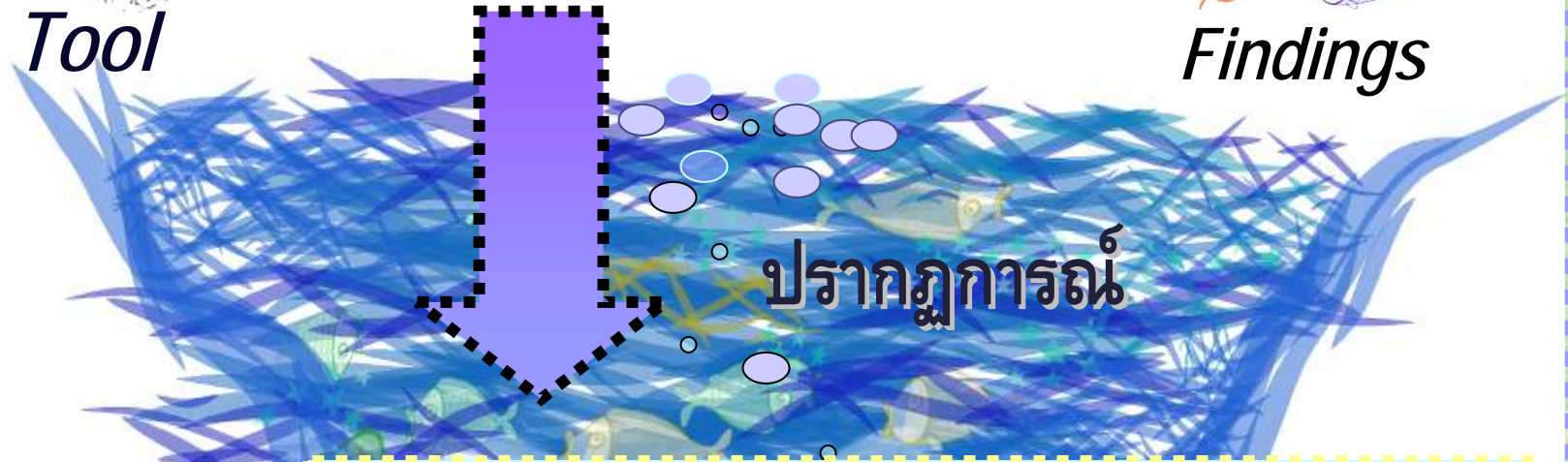

Tool

+ Assumption

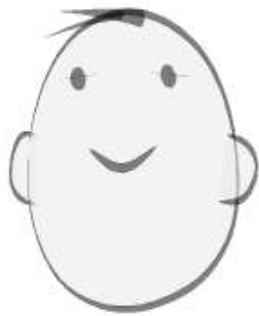

Findings

ปรากฏการณ์

?

Assumptions:

1. สิ่งที่กำลังหาเป็นวัตถุและเป็นของแข็ง
2. มันต้องมีขนาดใหญ่กว่ารูตาข่าย
3. มันเคลื่อนไหวไม่เร็วนักและไม่มุดรูหนี

เชิงปริมาณ

เชิงคุณภาพ

คำถาม

อะไร/เท่าไร

ทำไม/อย่างไร

วิธีวิเคราะห์

อนุমান

อุปมาน

ตัวอย่าง

ตัวแทน

มีข้อมูลดี

เครื่องมือ

เครื่องวัด

ตัวนักวิจัย

ข้อมูล

ตัวเลข

เรื่องราว

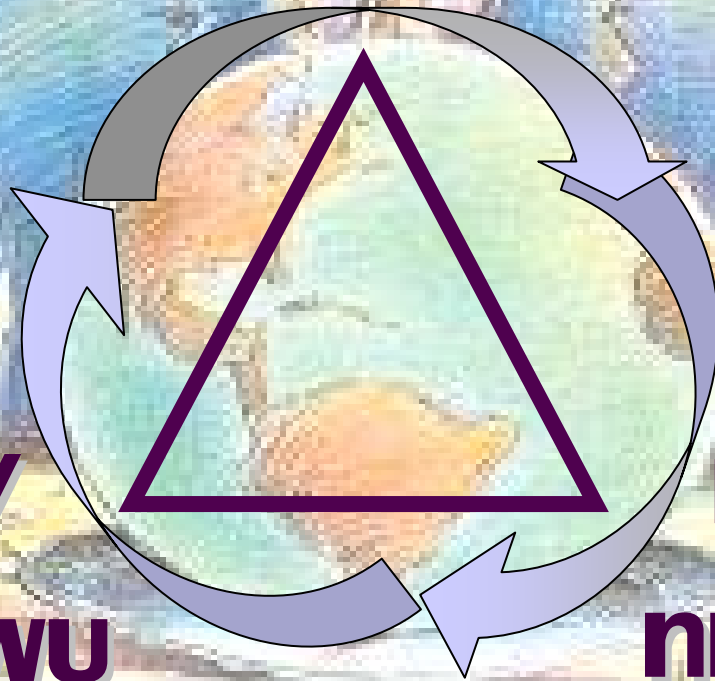
จุดเด่น

พิสูจน์ทฤษฎี

สร้างทฤษฎี

สามเหลี่ยมพลวัตความรู้

ประเด็น/คำถาม

ข้อมูล/
สิ่งที่ค้นพบ

แนวคิด/
ทฤษฎีสังคม

การเข้าใจปรากฏการณ์คือการสร้างความรู้

ตามวิสัย

1. จำนวน การกระจาย ความถี่
2. โครงสร้าง กฎเกณฑ์
3. ความหมาย คุณค่า
4. ระบบวิธีคิด/การตัดสินใจ

ทำตามวิจัยที่ดี...

ใหม่

ค้นคว้ามาดี

มีมุมมองน่าสนใจ

ทำการวิจัยได้

สอดคล้องกับสถานการณ์

มีประโยชน์

นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้

วิธีการเก็บข้อมูลวิจัย

1. แบบสอบถาม

แบบปิด/แบบกึ่งปิด/แบบเปิด

2. สัมภาษณ์

บุคคล/กลุ่ม/focus group interview

Structured/open

3. สังเกต

Non participatory observation

Participatory observation

Participant observation

การเก็บข้อมูลจากการสังเกต

- ใช้ทั้งการสังเกตเหตุการณ์และชีวิตประจำวัน
- ต้องรู้จักตัวละครให้ดี อ่านบทบาทตัวละครออก
- ดูทั้งมิติของกาละ (time) และ เทคะ (space)
- หาความขัดข้อง ความคับข้องและการคลี่คลาย
- อ่านเหตุการณ์/ความหมายจากหลายมุมมอง
- ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง ๖

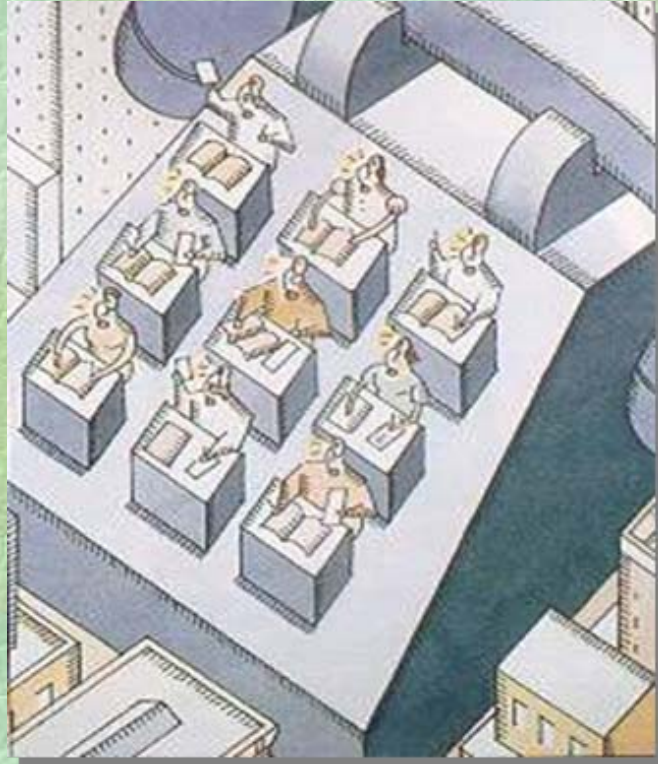
เครื่องมือ

คือใบ ดอก ผล
ที่มาจากรากเหง้า
หรือต้นตอ คือ

ปรัชญา / ความคิด

การจัดระบบข้อมูลการวิจัย

- สมุดนัดหมาย
- โน้ตสด
- บันทึกประจำวัน
- บันทึกทรายประเด็น
- การ์ดข้อมูล

**การมีวินัยในการจดบันทึก
เป็นจรรยาบรรณของนักวิจัย**

กระบวนการวิเคราะห์ข้อมูล

ทำตามวิจัย

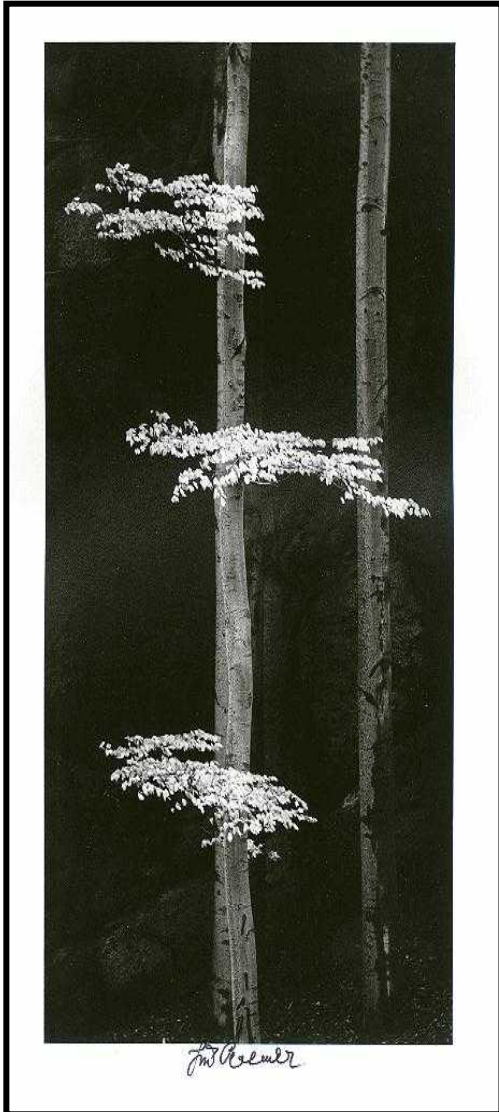
ข้อมูล/
สิ่งที่ค้นพบ

แนวคิด/
ทฤษฎีสังเคราะห์

วิเคราะห์เชิงคุณภาพเริ่มต้นที่ที่คิดทำวิจัย

หัวใจของเรื่องที่น่าเสนอ

Argument

- เป็นเรื่องที่คุณเขียนต้องการบอก - ข้าพเจ้าต้องการบอกว่า....
- ไม่ใช่แค่ เป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร แต่เป็นการเสนอความคิดเห็นว่ามันเป็นอย่างไร
- เป็นข้อถกเถียงหรือข้อเสนอมองทางความคิด (เป็นนามธรรม)
- ถกเถียงกับความคิด ความเห็นที่มีอยู่เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม

หัวใจของเรื่อง Main Argument

- ใหม่ ไม่เหมือนใคร
Originality
  - สร้างสรรค์
- มีความสำคัญ
Creativity
  - มีความสำคัญ
- Impact**

กระบวนการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

1. ระดมข้อมูลและประมวลประเด็น
2. จัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็น
3. กรองหาประเด็นสำคัญ/ความเชื่อมโยง
4. มองหาความน่าจะเป็น/คำอธิบายที่เป็นไปได้
5. เปรียบเทียบข้อมูล: ล้มล้าง - สนับสนุน

The analysis begins as the research starts

กระบวนการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ

6. ลองหาทางจัดกลุ่มใหม่
7. หากฎเกณฑ์/ปัจจัย
8. กรองหาตัวแปรสำคัญ/บริบท
9. สร้างผังความเชื่อมโยง (optional)
10. ทาบทสรุปรวม (ถ้าไม่ได้เริ่มใหม่)

หน่วยของการวิเคราะห์อาจเกิดขึ้นได้ ใน
ระหว่างการวิจัย

การถอดตีในงานวิจัย

1. บอกจุดยืนของนักวิจัย
2. หาหลักฐานที่อ้างอิงได้
3. หาข้อมูลจากหลายมุมมอง
4. ตรวจสอบสามเส้า
5. ปรับกรอบตามข้อมูลที่พบ

❖ ไม่มีความรู้ใดที่เป็นกลางอย่างสมบูรณ์

การลดอดีตในงานวิจัย

6. ทอดเวลาก่อนกลับมาอ่าน
7. จัดบันทึกอย่างละเอียด
8. เปรียบเทียบงานอื่น
9. ใช้เวลาภาคสนามมากพอ
10. ออกแบบวิจัยให้ดี

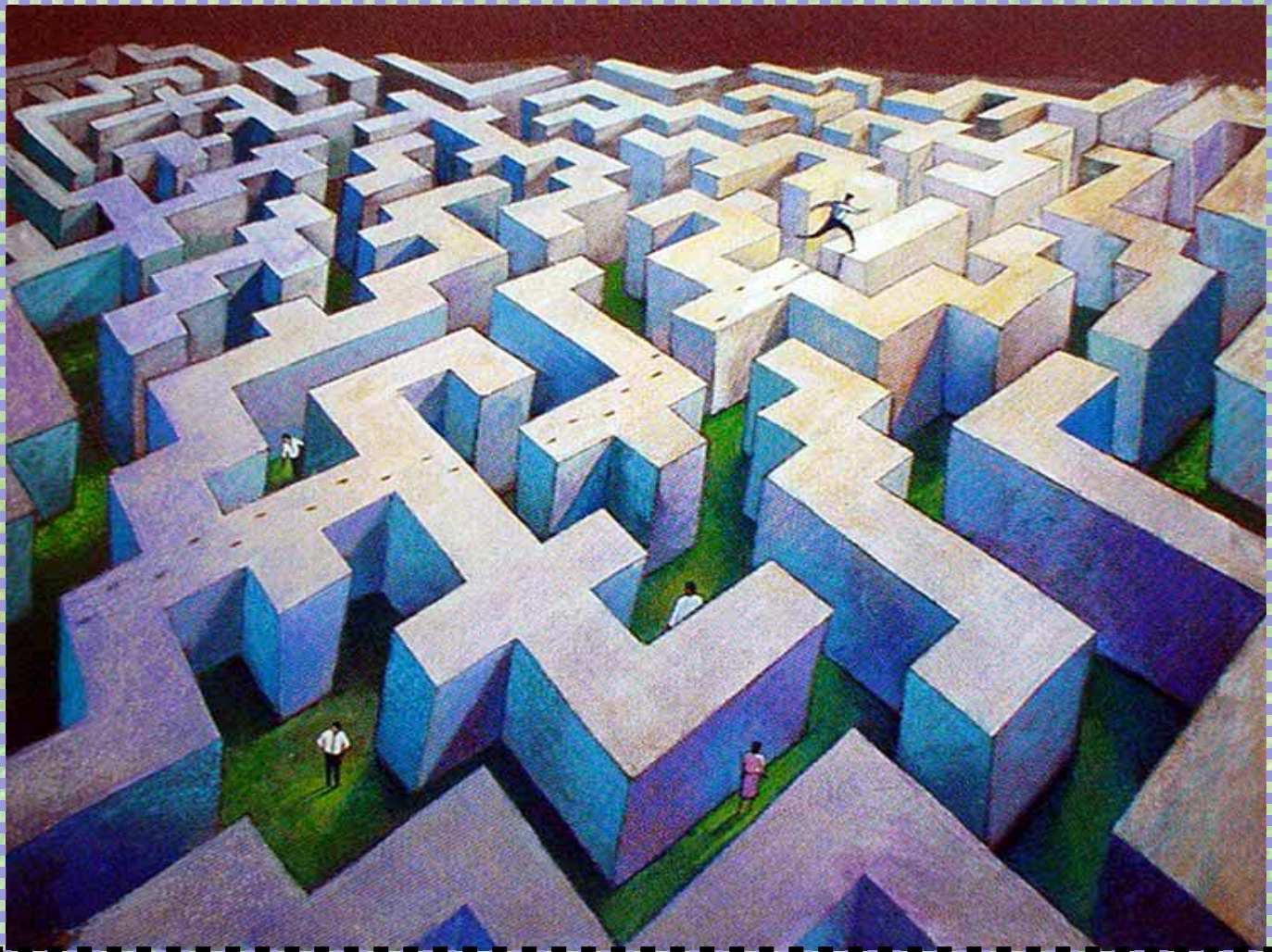

❑ ไม่มีความรู้ใดที่เป็นกลางอย่างสมบูรณ์

แผนวิจัยที่ดี: ความเป็นแผน

- กำหนดทิศทาง (สัมพันธ์กับนโยบาย)
  - กำหนดเป้าหมาย/ภารกิจ
- กำหนดแนวทาง/วิธีการ/กิจกรรม
- ประสานส่วนต่าง ๆ Coordination
  - จัดสรรทรัพยากร Allocation
    - ติดตาม/ประเมินผล
Monitor & Evaluation

เครื่องมือการวิจัยทางมานุษยวิทยา

เครื่องมือการวิจัยทางมานุษยวิทยา

- 1 แผนที่เดินดิน
- 2 ฟังเครื่องญาติ
- 3 โครงสร้างองค์กรชุมชน
- 4 ระบบสุขภาพชุมชน
- 5 ปฏิทินชุมชน
- 6 ประวัติศาสตร์ชุมชน
- 7 ประวัติชีวิต

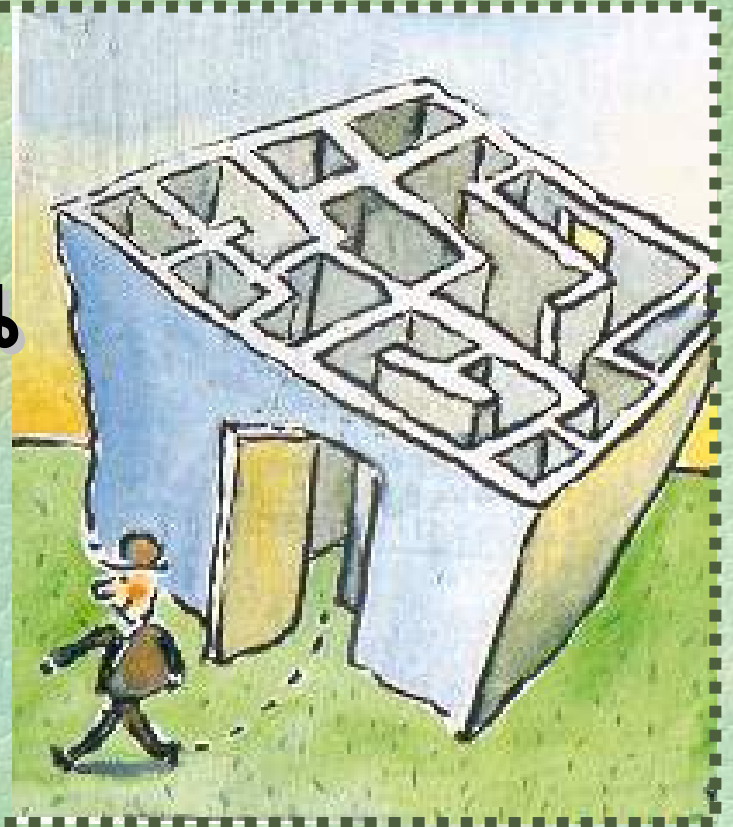
1 แผนที่เดินดิน

สำคัญที่สุดเพราะ....

- รู้จักโลกของชาวบ้าน
- เห็นภาพรวม/เป้าหมาย
- ได้ข้อมูลมาก/เร็ว/เชื่อถือได้
- ได้ความสัมพันธ์/คุ้นเคย

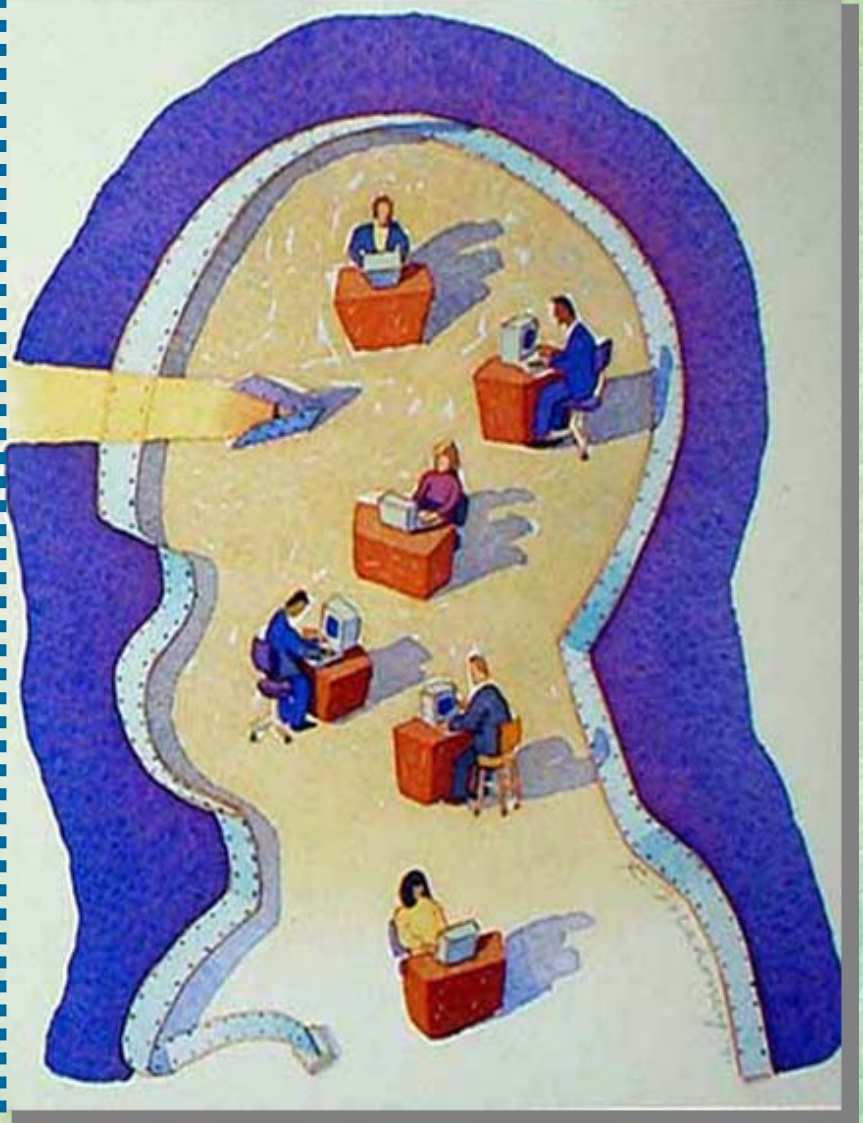
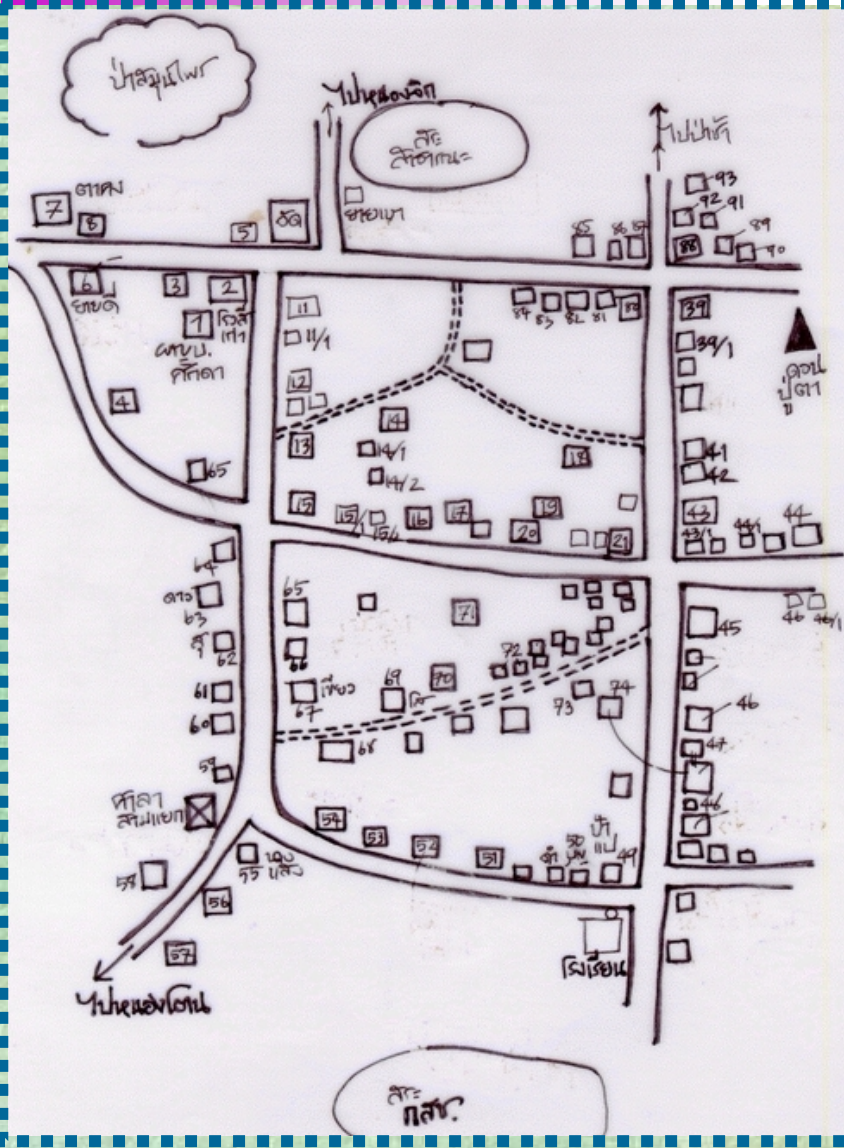

- เดินทั่วทั้งชุมชน
- ดูด้วยตาตนเองทุกบ้าน
- เห็นพื้นที่ทางกายภาพ
- เข้าใจพื้นที่ทางสังคม

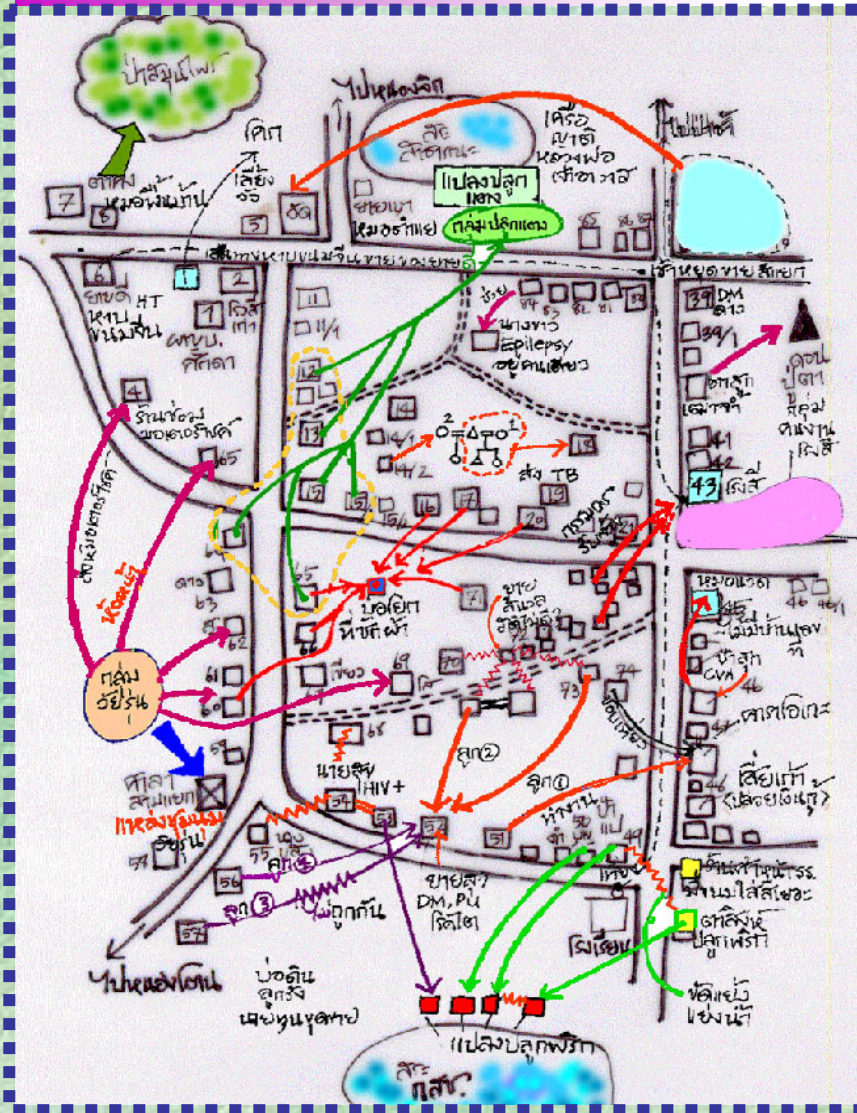

แผนที่นั่งโต๊ะใช้อ่านหาตำแหน่งที่ตั้ง
แผนที่เดินดินใช้ทำความเข้าใจสังคม

แผนที่ผังโต๊ะ

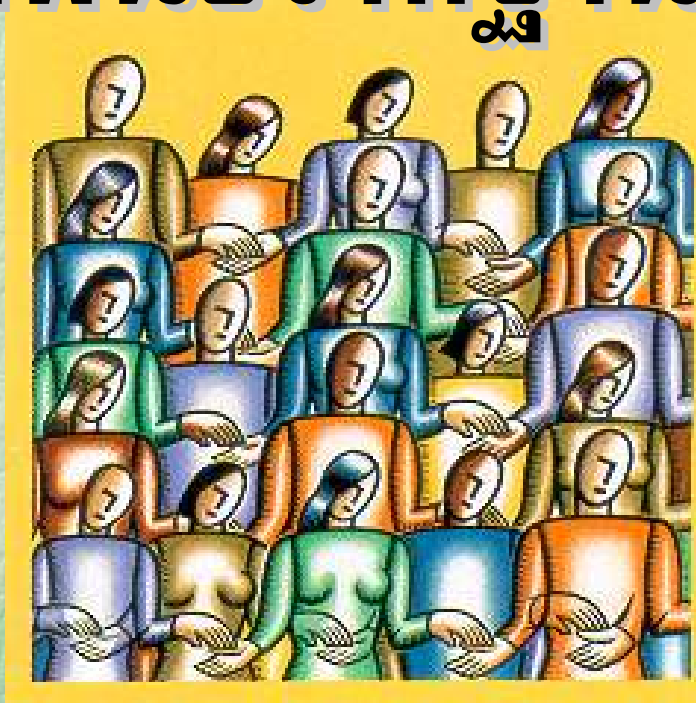

แผนที่เดินดิน

2 ผังเครือข่ายชาติ

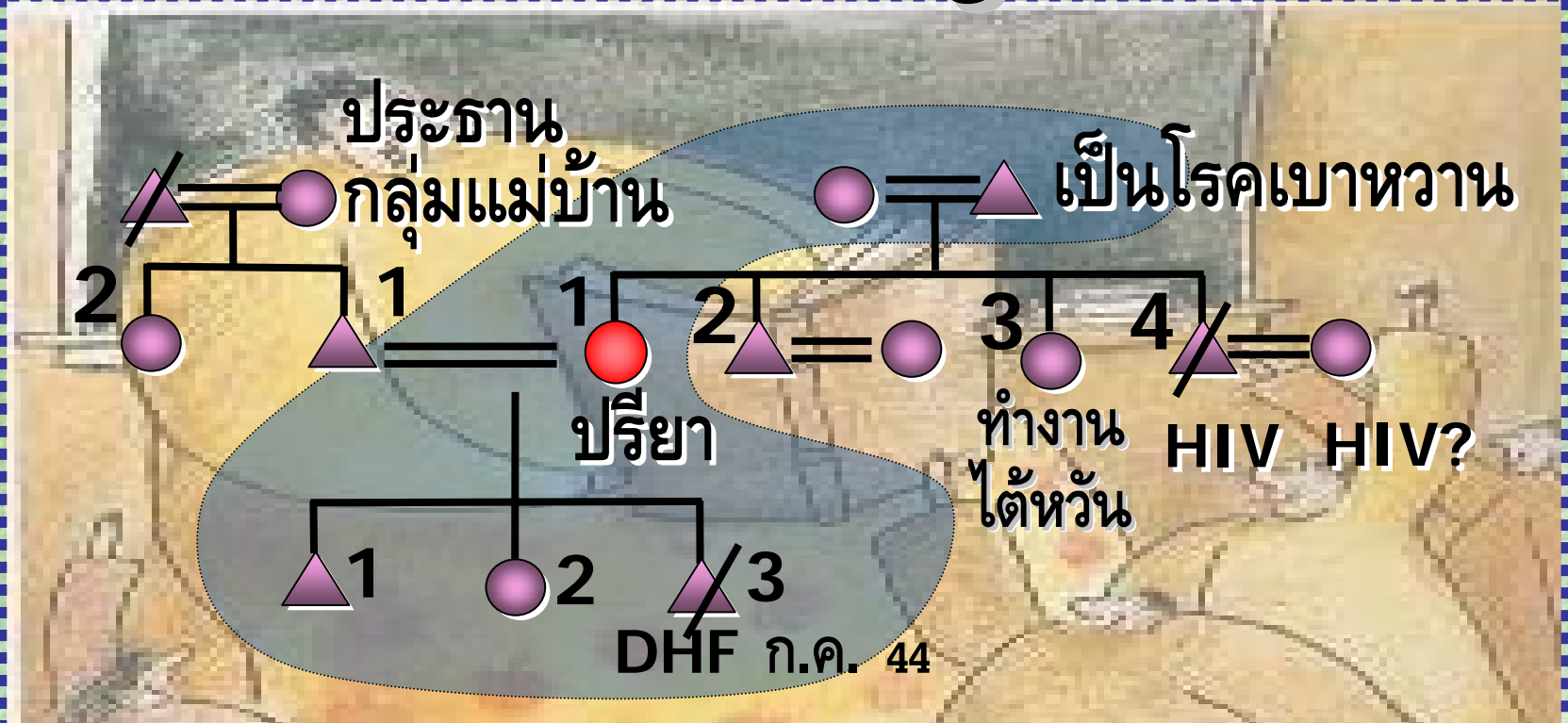
ความสัมพันธ์ฐานรากฐานของชีวิต

80% ของการเจ็บป่วยเกิดขึ้นและถูกเยียวยา
ในครอบครัวและเครือข่ายชาติ

ผังเครือญาติ

	= หญิง		= ชาย		= ตาย		= แต่งงาน		= ไม่ถูกกัน		= อายุ
	= มีลูก		= อยู่ร่วมกัน		= # 11/2						
	= ลำดับที่		= ลำดับที่								

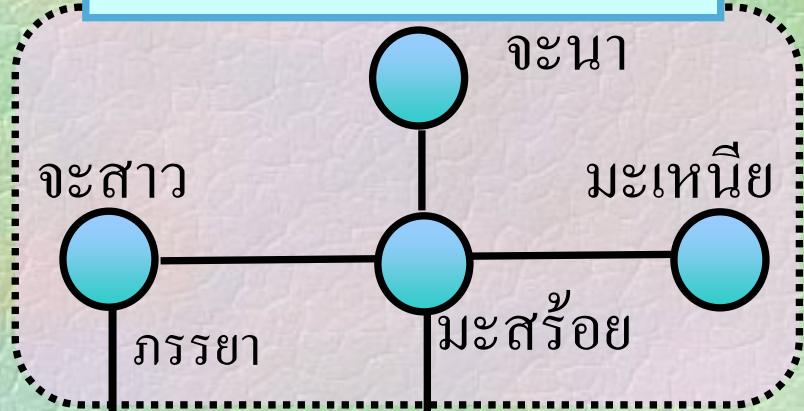
3 โครงสร้างองค์กรชุมชน

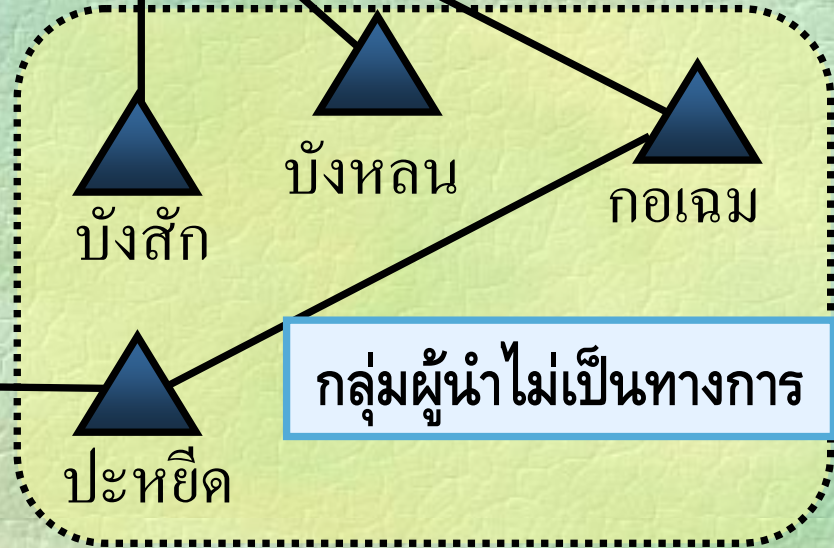
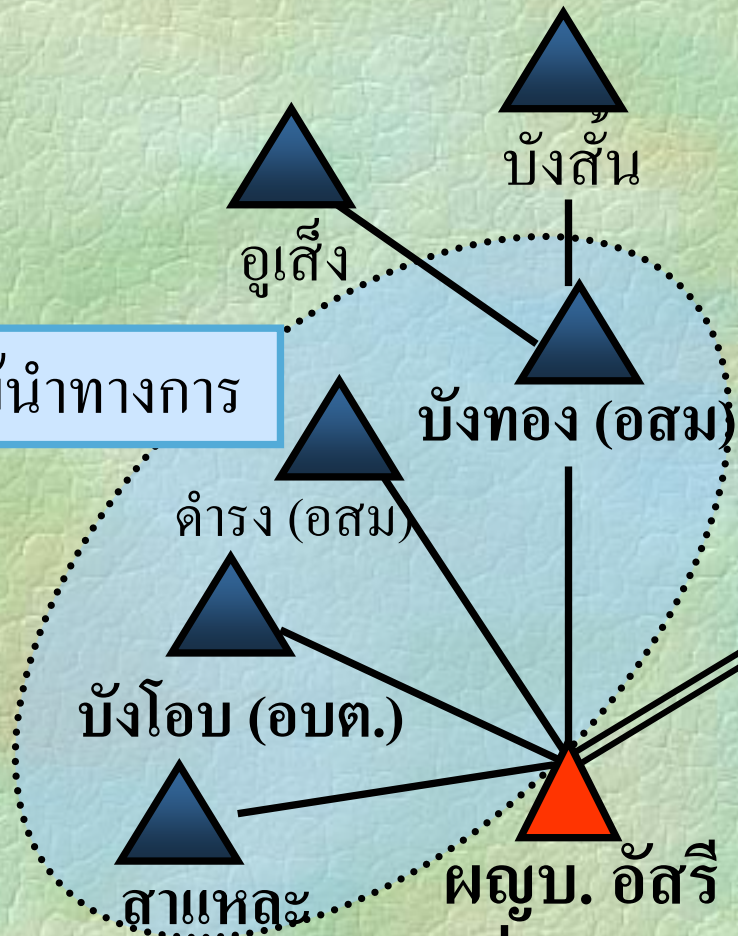

โครงสร้างคือระบบความสัมพันธ์
เน้นองค์กรที่มีปฏิบัติการ/ผู้นำทางการ/ไม่เป็นทางการ

กลุ่มสานเลื้อ, ทำกล้วยฉาบ

กลุ่มผู้นำทางการ

ผังโครงสร้างองค์กรชุมชน

กลุ่มผู้นำไม่เป็นทางการ

4 ระบบสุขภาพชุมชน

POPULAR SECTOR

การดูแลตนเองของภาคประชาชน

80%

การแพทย์พื้นบ้าน
FOLK SECTOR

การแพทย์ภาควิชาชีพ
PROFESSIONAL
SECTOR

พหุลักษณะทางการแพทย์
ความหลากหลายของระบบสุขภาพ

ระบบการแพทย์ในชนบทไทย

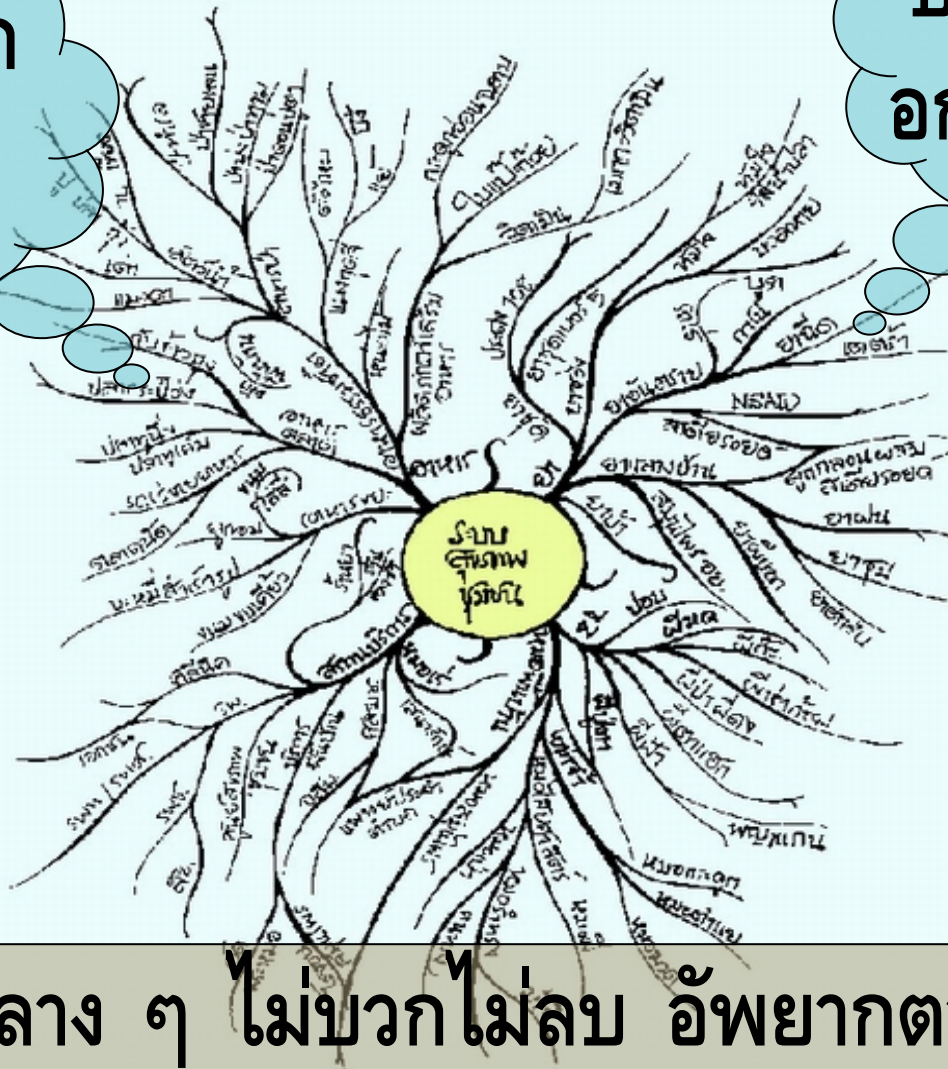
- ทฤษฎีธาตุ
- อำนาจเหนือธรรมชาติ
- โหราศาสตร์
- ประสพการณ์

Mind Mapping

ระบบสุขภาพชุมชน

ปัจจัยเชิงบวก
คุณศาสตร์รมา

ปัจจัยเชิงลบ
คุณศาสตร์รมา

ปัจจัยกลาง ๆ ไม่บวกไม่ลบ อภัยกตากรรมา

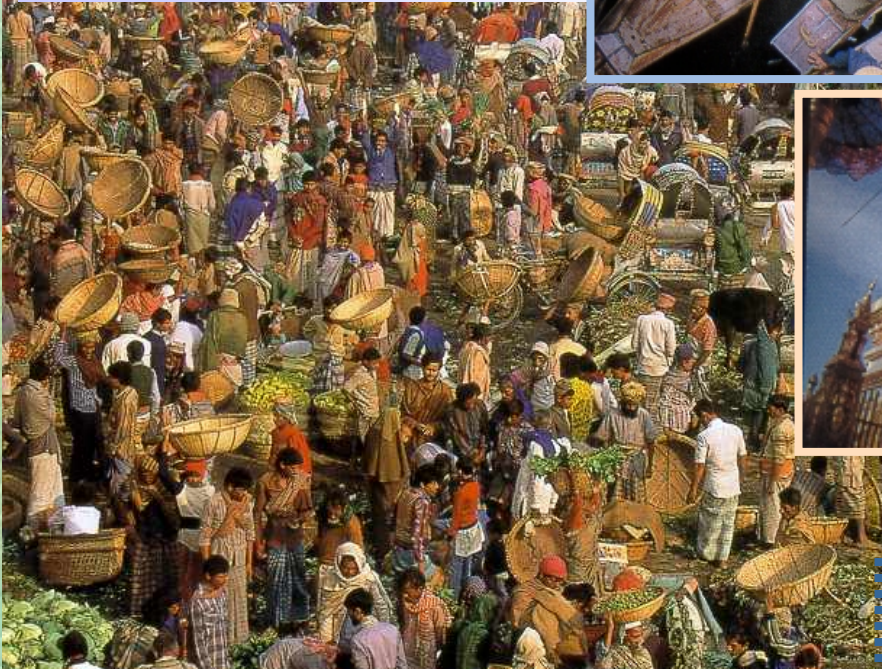
5 ปฏิทินชุมชน

เข้าใจวิถีชีวิต

คือรากฐานการทำงานเชิงรุก

วิถีชีวิต

ปฏิทินเศรษฐกิจ
ปฏิทินวัฒนธรรม

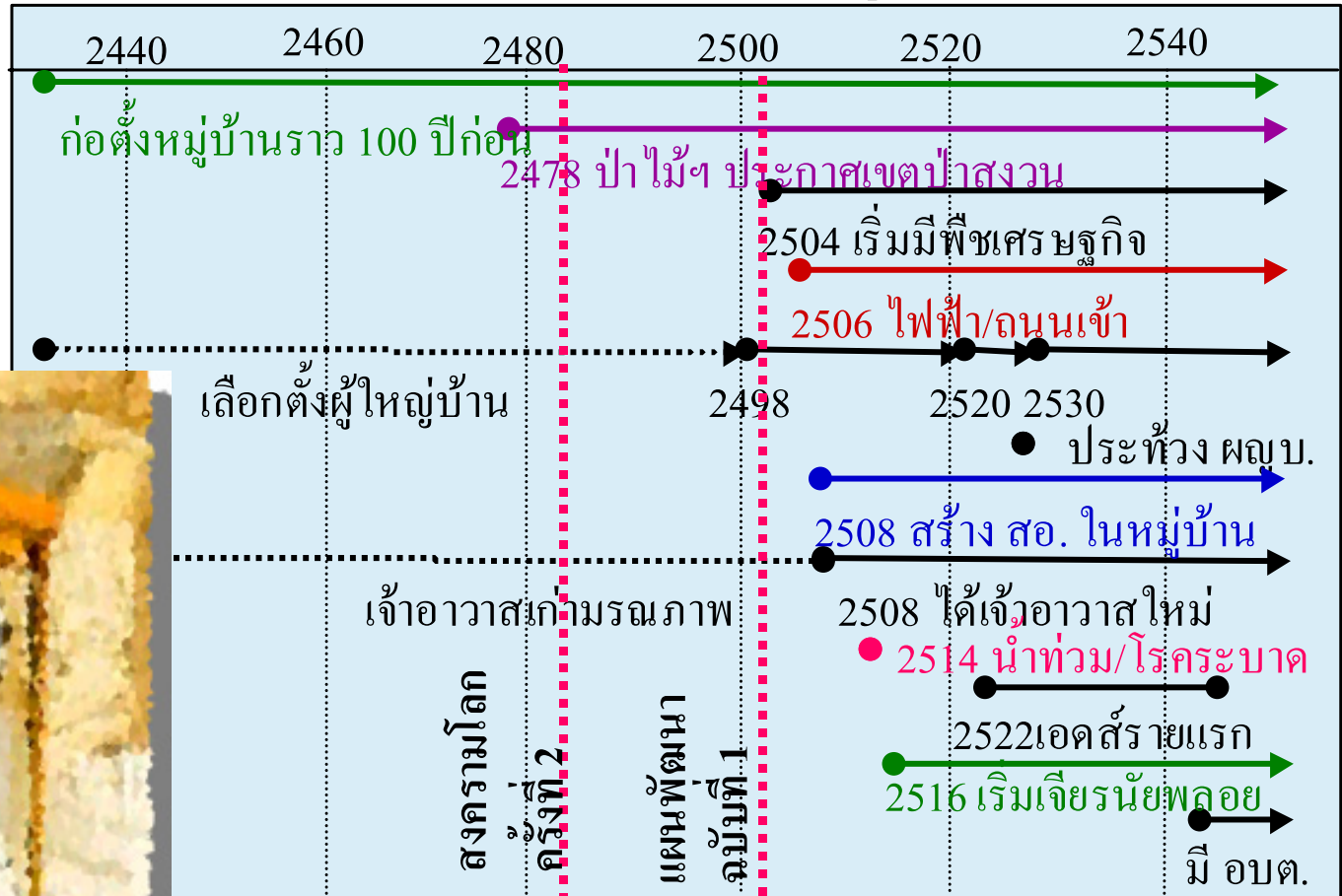

6 ประวัติศาสตร์ชุมชน

- เศรษฐกิจ
- สังคม
- การเมือง
- สาธารณสุข

ผังประวัติศาสตร์ชุมชน

7 ประวัติชีวิต

- คนจน
- คนทุกข์
- คนป่วย
- หมอบ้าน
- คนเฒ่าคนแก่
- ผู้นำทางการ/ธรรมชาติ

เรียนรู้ความเป็นมนุษย์จากชีวิต

ถอนพิษอาการเห็นแต่ไข่ไม่เห็นคน

เรียนรู้ชีวิต บ่มเพาะความละเอียดอ่อนต่อความเป็นมนุษย์
เพราะสุขภาวะคือภาวะแห่งความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์